
KISEBBSÉGEK KULTÚRÁJA

A Szatmárnémeti Kálváriatemplom német ajkú („szatmári sváb”) hívő közössége a rendszerváltás után

Dác, Enikő: „Eine atypische Kirchengemeinde“. *Die deutschsprachige Gemeinde der Kalvarienkirche in Sathmar*. = *Spiegelungen*. Jg. 11. 2016. No. 2. 27-37. p.

A müncheni Délkelet-német történeti-kulturális intézet (*Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas*) évi két megjelenésre áttért folyóirata 2016. 2. száma néhány tanulmányt és interjút, illetve vallomást ad közre történelmi múltú délkelet-német lutheránus egyházi közösségek, illetve német nyelvű szolgálatok (Budapest, Sopron, Belgrád, Athén német közösségei, a volt erdélyi szász népegyház vagy a régi besszarábiai/moldovai egyházközségek) rendszerváltás utáni helyzetéről. Közülük Dác Enikő tudományos munkatárs Szatmárnémeti (egyházmegyei székhely) –kivételképpen római katolikus – Kálváriatemplomának szentelt tanulmányát választottuk ismertetésre.

A 19. századi Kálváriakápolna helyén 1908-ban felszentelt, eredetileg a jezsuita rend szolgálatára bízott Kálváriatemplom (tulajdonképp Jézus Szíve plébániatemplom) ma a városban és a környező falvakban (Terem, Kálmánd, Mezőpetri, Kisdengeleg stb.), továbbá Nagykárolyban még jelenlévő szatmári svábság hitéletének centruma. A szatmári sváb sziget Károlyi Sándor gróf és lemenői 1712-től datálható, fokozatos telepítéseinek eredményeként a régi magyarországi sváb világ egyik legérdekesebb, ugyanakkor a legkevésbé ismert színfoltja volt. (A mai utódok 2012-ben méltó formában ünnepelhették a háromszázados évfordulót.) A telepítések eredetileg éppen Szatmárnémeti várost nem érintették, s eredetileg a volt megyeszékhely: Nagykároly válhatott a sváb régió kulturális centrumává is. A szatmári sváb régió az első világháború után a vármegyével együtt kerül – néhány község kivételével – Romá-

niához került. A lélekszám az utolsó békeévek idejében közelít a 40 ezer főhöz. Észak-Erdély visszacsatolásával tér vissza újra Magyarországhoz, majd a második világháborús német-magyar katonai vereség nyomán ismét vissza Romániához. 1944 végén a népesség töredékrésze követi a német kiűritési parancsot. A maradékat megtizedelik a román elnyomó intézkedések, a deportálások, kisajátítások, majd pedig a konszolidációt követően meginduló németországi kitelepülések. Végül a vasfüggöny lebontásával kiváltott menekülési roham szűkíti tovább a létszámot, ami jelenleg mintegy 5 000-re becsülhető, de ez össz-romániai viszonylatban (36 000 fő) még mindig jóval kedvezőbb arány, mint volt a még csorbítatlan (második világháború előtti) német kisebbségi lakosság számok időszakában.

A tanulmány szerzője empirikus vizsgálatot végzett – interjúkat vett fel – a templomjáró közösség körében, de megkérdezett lelkészt, iskolaigazgatót, illetve tanulókat (Német Líceum, Szatmárnémeti), politikai tisztségviselőket is, ez utóbbiakat az országos Romániai Német Fórum helyi képviselője részéről. Emellett a helyi sajtó vagy egy-egy, témába vágó tudományos kiadvány információit is hasznosítja. Utóbbi vonatkozásban röviden referál M. Marinka a VI. Hungarológiai Kongresszus kötetében (Bp. 2011.) olvasható tanulmányáról (*A szatmári svábok identitásának dilemmái*), amely a svábok vonatkozásában egy-fajta trikulturalizmusról beszél, majd Végh Balázs Béla *Kultúraváltás a Nagykároly környéki sváboknál* c. dolgozatáról (Korunk, 2011. 3. sz.), ez az eredeti, német hátterű sváb azonosságról a sváb-magyar kapcsolatú identitás irányába tett léptékváltásra hívja fel a figyelmet, azzal, hogy ezt eddig még nem követte valamiféle román-sváb beállítódás. Szó kerül még Deák Attila egyelőre publikálatlan, az erdődi svábok etnicitásának elemeit Don Handelmann alapján vizsgáló esettanulmányáról. A szerzőnk mindhármuk „gruppista”, azaz az etnikumokat önmagukba zárt entitásoknak tekintő szemléletével szemben Rogers Brubaker szociokulturálisan nyitott, helyzetek által formált rendszerek dinamikus identitási típusa mellett teszi le a voksot. Dáczy E. dolgozatában a történeti előzmények kapcsán több hivatkozás esik Baumgartner Bernadette *Kisebbség a kisebbségben. A Szatmár megyei németek a két világháború között, 1918-1940* (Kolozsvár, 2012) c. munkájára is.

A Kálváriatemplom történetileg német – magyar kétnyelvű, német elemében az első világháború előtti korszak végére mindinkább meg rövidített szolgálata az 1970-es évek derekától tér vissza egyelőre epizodikus formában a német nyelvű misézésre, s ez a pasztorációval egyetemben csak a rendszerváltás után válik állandóvá és teljessé. Ugyancsak 1989 után kerül bevezetésre a román nyelvű szolgálat. A német ajkú hívők közösség létszáma mintegy 500 főre tehető, a románé ennél valamivel kevesebb, ugyanakkor a túlnyomó, az esetek 90%-át adó vegyes házasságok miatt nehéz a helyzetet számokkal jellemezni. S itt jutunk el a jelenbeli (s multietnikus érintkezéseivel nyilván nem új keletű) szatmári sváb identitásformálódás kulcsához. A magyar/román/sváb – gyakran hármas – etnikai keveredés sajátos pozíciókat, képleteket eredményez. Állítások szerint ma a sváb – román vegyes házasság dominál, annak ellenére, hogy magában rejti az ortodox-római ellentétet. S valóban meghatározó jelentőséggel bír a plébánia többnyelvű szolgálata, ha a román házasulandó fél katolizál, s a pár egyazon helyi hívő közösség tagja. Mindez a hitélet áttételében messze kihat a közösségformálódás közéleti és kulturális területein a vonzáskörbe tartozó településeken vagy akár a fiatal korosztályok eszmélkedésére az iskolákban. A plébánia egyébiránt maga is nagy hangsúlyt ad a hitgyakorlaton túlnyúló közös (kulturális stb.) tevékenységeknek, rendezvényeknek, melyekben a lelkészt önkéntes szervezőgárda segíti. A hívők ezek élményével, tapasztalatával veszik ki részüket azután otthoni környezetük hitélettől független közösségi aktivitásából is.

Ez a többnyelvű, egyben transzkulturális szemhatárú egyházi gyakorlat adott, egyéni esetekben kihat a történeti-etnikai gyökerek újra-élesztésére: egy német nevű, etnikailag meghatározatlan tudatú vagy több oldalról meghatározott fiatal kíváncsi lesz a családi múltjára, a környezeti előzményekre, s új, gazdagabb egyéniséget nyer általa, anélkül, hogy gyökereiben másként meghatározott társaitól ezzel elidegenedne. A kutatás keretében megkérdezett egyének mindenestre az identitáskép legváltozatosabb variánsait és fokozatait képviselik. Ha van mégis egy határvonal az egyértelmű önkép és a szóródás között, úgy az a dialektusnyelv sértetlen megléte néhány zártabb helyzetű, kisebb településen. Itt általában egyértelmű még a „sváb” önmeghatározás. Másutt „néme-

tek” (standard nyelvet tanuló sváb származású fiatalok), leggyakrabban azonban „svábmagyarok” vagy „magyarsvábok” kerülnek képbe. Sokan körülírják: félig német, félig magyar (esetleg fordított sorrendben is). Jellemzően egyelőre még nincsenek „románsvábok”, a vegyes házasságok ellenére; leginkább innen kerülnek ki a meghatározatlan, semleges identitások („a nemzetiség engem nem érdekel”). Ugyanakkor a „félig német, félig román” kategória előfordul. A jövő szűkségképpen változásokat hoz majd, feltehetően a román elem erősödése irányában. A válaszadók egyébiránt egy pillanatra általában elgondolkodnak azon, hogy mit is mondhatnak. A Kálváriatemplom gyülekezeti élete a továbbiakban bizonyosan kihat arra, hogy kiforrottabb, pontosabb válaszok essenek az önazonosságot érintő kérdésekre.

Komáromi Sándor